

НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА: ПОРАДНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Навчально-методичний посібник

Київ
«Літера ЛТД»
2018

УДК 373/.3/.5 (477)
Н72

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(Наказ МОН України від 05.06.2018 № 595)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено.

Авторський колектив:

Софій Н. З., канд. пед. наук (розділи 2, 7, 9, термінологічний словник);
Онопрієнко О. В., канд. пед. наук (розділи 1, 3, термінологічний словник);
Найда Ю. М. (розділи 4, 8);
Пристінська М. С., *Большакова І. О.* (розділи 5, 6, термінологічний словник)

За загальною редакцією *Н. М. Бібік*, доктора пед. наук,
професора, дійсного члена НАПНУ

Рецензенти:

Зелюк В. В., кандидат педагогічних наук, доцент,
ректор Полтавського обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти імені М. В. Остроградського;
Слободянюк Н. Г., директор Білоцерківського навчально-виховного
об'єднання «Загальноосвітня школа I–III ступенів № 15 –
дитячо-юнацький спортивно-оздоровчий клуб»

Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / za zag. red.
Н72 Н. М. Бібік. — Київ : Літера ЛТД, 2018. — 160 с.
ISBN 978-966-178-985-1

Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: poradnik dla vchitelja» містить матеріали та практичні завдання, які допоможуть учителям створювати освітнє середовище, забезпечити різні форми інтегрованого навчання, залучати до педагогічної взаємодії родини дітей, інших партнерів, оцінити власну практику в контексті освітніх новацій, здійснювати моніторинг розвитку учнів.

УДК 373/.3/.5 (477)

ISBN 978-966-178-985-1

© Софій Н. З., Онопрієнко О. В., Найда Ю. М.,
Пристінська М. С., Большакова І. О., 2018
© «Літера ЛТД», 2018

1. ОГЛЯД КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА»

1.1. Виклики, що стоять перед початковою школою	9
1.2. Чинники якісної початкової освіти	10
1.3. Мета і головні компоненти Концепції «Нова українська школа»	11
1.4. Компетентнісний підхід, ключові компетентності	12
1.5. Педагогіка партнерства	15
1.6. Особливості організації освітнього процесу	16

2. ПУТІВНИК ПО ДЕРЖАВНОМУ СТАНДАРТУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

2.1. Цільові групи	19
2.2. Принципи Державного стандарту початкової освіти	20
2.3. Освітні галузі	21
2.4. Освітня програма	22
2.5. Навчальна програма	23
2.6. Базовий навчальний план	29
2.7. Типовий навчальний план	30
2.8. Навчальний план закладу освіти	30
2.9. Календарне планування	30

3. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ 6–7-РІЧНОГО ВІКУ

3.1. Початок навчання у школі: вплив на емоційний стан і поведінку дитини	31
3.2. Особливості психічних і пізнавальних процесів	32
3.3. Етапи та умови розвитку пізнавальних інтересів	35
3.4. Особливості розвитку дитини під час організації навчання	38

4. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА:**СЕРЕДОВИЩЕ, ЩО НАЛЕЖИТЬ ДІТЯМ**

4.1. Роль учителя у формуванні психологічно безпечного середовища	42
4.2. Забезпечення права вибору	43
4.3. Формування спільних цінностей	44
4.4. Ранкові зустрічі	45
4.5. Фізичне середовище	48
4.6. Розвиток відповідальності	51
4.7. Встановлення правил	51
4.8. Участь дітей в організації освітнього середовища	52
4.9. Багатоманітність світу і простір для кожного	52
4.10. Практичне завдання до розділу	53

5. ІНТЕГРАЦІЯ: ТЕМАТИЧНИЙ І ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХОДИ	
5.1. Інтеграція в освіті. Інтегроване навчання	56
5.2. Діяльнісний підхід. Критичне мислення і розв'язання проблем.	57
5.3. Деякі стратегії розвитку критичного мислення.	61
5.4. Діяльнісний підхід: ротаційні моделі «Щоденні 5» і «Щоденні 3»	67
6. ТЕМАТИЧНЕ НАВЧАННЯ. ПЛАНУВАННЯ ТЕМАТИЧНОГО НАВЧАННЯ	
6.1. Формування міжпредметних компетентностей у процесі тематичного навчання	79
6.2. Планування тематичного навчання	82
7. ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ	
7.1. Мета і цілі оцінювання у сучасній школі	91
7.2. Коли починати оцінювання?	92
7.3. Спостереження і записи	93
7.4. Діти з особливими освітніми потребами.	93
7.5. Основні аспекти процесу оцінювання	94
7.6. Технологія портфоліо.	96
7.7. Практичне завдання до розділу	101
8. СПІВПРАЦЯ З БАТЬКАМИ	
8.1. Основні шляхи співпраці: спілкування.	102
8.2. Основні шляхи співпраці: залучення батьків до освітнього процесу.	107
8.3. Основні шляхи співпраці: Національна електронна платформа.	109
8.4. Практичне завдання до розділу	110
9. СВЯТКУВАННЯ БАГАТОМАНІТНОСТІ. СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ	
9.1. Правовий аспект	112
9.2. Основні поняття: інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами	113
9.3. Особливості організації освітнього процесу.	114
9.4. Практичне завдання до розділу	119
Словник термінів	121
ДОДАТКИ	
Додаток А. Державний стандарт початкової освіти	125
Додаток Б. Форма самооцінки для вчителя	131
Додаток В. Форма спостереження за розвитком дитини віком від 6 до 10 років (початкова школа).	134
Додаток Г. Форма оцінки середовища.	150
Додаток Д. Ранкова зустріч	152

4

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: СЕРЕДОВИЩЕ, ЩО НАЛЕЖИТЬ ДІТЯМ

Щасливими можна назвати тих учителів, які дійшли зі своїм класом до етапу, коли вони можуть сказати: «Незалежно від моєї присутності, клас працює. Група досягла самостійності».

Марія Монтессорі

4.1 РОЛЬ УЧИТЕЛЯ У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

Плануючи організацію освітнього середовища в початкових класах, не тільки важливо, а й необхідно брати до уваги теоретичні міркування про розвиток дитини, описані в працях багатьох відомих вітчизняних і зарубіжних авторів (Е. Еріксон, Л. Виготський, Ж. Піаже та ін.)

Мета цього розділу – описати особливості організації та управління класом, що відповідають розвивальним потребам дитини в соціокультурному контексті, а саме: розвитку таких якостей, як працьовитість, ініціативність, автономність, довіра, вміння вчитися, участь у виробленні спільних правил, розвиток і підтримка дружніх стосунків, співпраця, повага до однолітків і вчителів, відповідальність та успішність.

Освітнє середовище у початкових класах, де відбувається основна навчальна діяльність молодших школярів, має бути безпечним місцем, де діти відчуватимуть себе захищеними. Крім цього, воно має відображати філософію концепції Нової української школи та освітню програму.

Із першого погляду на середовище у класі ми можемо зробити висновок, кому воно належить – учителям і їхньому баченню освіти чи дітям і їхнім батькам, їхньому погляду на процес навчання.

Можна стверджувати, що простір у класі, де немає дитячих та сімейних робіт, творів представників місцевої громади, не належить дітям. Його формує лише вчитель для того, щоб викладати навчальну програму без урахування інтересів і потреб дітей, їхніх попередніх знань та досвіду. Тільки педагог контролює, де і якими навчальними матеріалами користуватимуться учні, перетворює клас на місце для творчості, досліджень, розвитку позитивної самооцінки дітей.

Усі школярі гідні навчатися у середовищі, де забезпечені їхні потреби – базові потреби, потреби у навчанні, створені додаткові умови (для дітей з особливими освітніми потребами). У такому освітньому просторі є баланс між навчальними видами діяльності, ініційованими вчителем, та видами діяльності, запропонованими самими дітьми. **Учні мають можливість робити власний вибір, розвивати**

нові та удосконалювати наявні практичні навички, отримувати нові знання, зміцнювати своє позитивне ставлення до інших.

Дуже важливо, щоб **учителі** повною мірою розуміли свою **роль моделі бажаної поведінки та ставлення до людей** із повагою, добротою й відповідальністю.

Учителі початкових класів мають усвідомлювати всю **відповідальність** за своїх учнів, що **передбачає такі обов'язки**:

- поважати кожну дитину;
- вірити в успішність кожної дитини;
- бути чесними і визнавати власні помилки;
- вміти слухати й дотримуватися конфіденційності;
- бути послідовними й справедливими;
- мати високі очікування щодо кожного учня, у тому числі учнів з особливими освітніми потребами;
- цінувати особисті зусилля дітей;
- організовувати стимулююче навчальне середовище;
- постійно оновлювати свої знання про дитячий розвиток.

Учителі мають пам'ятати, що те, як вони навчають, є таким самим важливим, як і те, чого вони навчають.

4.2 ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ВИБОРУ

Освітнє середовище створюють для заохочення самовизначення дітей у класі та розвитку їхніх спроможностей, оскільки відомо, що люди, які контролюють те, що відбувається з ними, краще адаптовані до життя.

Одним із важливих чинників для розвитку самовизначення і самоактуалізації дітей є **забезпечення можливості здійснювати вибір** у класі і, відповідно, **ухвалювати самостійні рішення, усвідомлюючи** при цьому їхні **наслідки**. Такі можливості для вибору вчителі можуть легко знайти впродовж навчального дня – це вибір навчальних матеріалів, підходу до розв'язання проблеми, місця за столом, де вони хочуть працювати та ін.

Ми, дорослі, знаємо, що коли у нас є вибір змісту й підходів до поставлених проблем, ми виявляємо більше бажання і готовність працювати з ними.

Те саме стосується і дітей. Їхні бажання і шкільні **успіхи зростають, коли дитина певною мірою контролює своє навчання**. Сучасні дослідження у сфері мозку, поведінкових ситуацій та індивідуальні свідчення підтверджують, що особистий внесок у розв'язання поставленого завдання – добра спонука і дає позитивні результати.

Отже, коли вчителі розширюють сферу питань, до вирішення яких вони залучають учнів, вони тим самим поліпшують якість навчання.

Наведемо кілька прикладів із дослідження, яке провів американський психолог Альфі Кон:

- Коли першокласникам дали можливість вибирати певні аспекти їхнього навчання, наприклад завдання, вони виконували їх більшу кількість за короткий час.
- Коли першокласникам дозволили вибирати матеріали для виконання творчої роботи (колаж), їхні вироби стали більш винахідливими порівняно з роботами дітей, які використовували ті самі матеріали, але при цьому їх не обирали.
- Коли першокласники рік навчалися без підручників та стандартних оцінок, а основну увагу приділяли інтелектуальній самостійності, яку діти мали можливість проявити, працюючи в малих групах над розв'язанням певних проблемних завдань, вільно пересуваючись класом для пошуку необхідних навчальних матеріалів, у дітей розвивалися складніші навички формування причинно-наслідкових зв'язків.

«Дозволяти людям самим за себе вирішувати – природніше, ніж контролювати їх. Це більше відповідає основним цінностям, які більшість із нас декларативно підтримує. Крім навичок, що будуть корисними для учнів у майбутньому, вони повинні мати можливість вибору вже сьогодні. Зрештою, діти – це лише дорослі-у-становленні. Вони є людьми, чії нагальні потреби, права і досвід вимагають серйозного ставлення. Скажемо так: учнів потрібно не тільки навчати жити у демократії, вони повинні мати цю можливість уже сьогодні».

Альфрі Кон

4.3 ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

Важливим елементом системи формування нового змісту освіти є чітке бачення результатів педагогічного партнерства «учень – учитель», в основі якого – цінності, зазначені в Концепції Нової української школи, свого часу рекомендовані Європейським парламентом та Радою Європи. Ці 24 риси і чесноти визнали пріоритетними понад 50 країн світу:

креативність, цікавість, критичне мислення, любов до навчання, мудрість, відвага, наполегливість, чесність, енергійність, любов, доброта, соціальний та емоційний інтелект, співпраця, справедливість, лідерство, вміння вибачати, скромність, розсудливість, самоконтроль, поцінування краси, вдячність, оптимізм, почуття гумору і віра
(за класифікацією Мартіна Селігмана і Кристофера Петерсона).

Діти приходять із сімей, де уже встановлені певні життєві норми, тому важливо їх обговорювати з усіма учнями класу і визначати спільні цінності, на яких ґрунтуватимуться дії як дітей, так і дорослих – учителів і батьків.

Як тільки ці значущі якості будуть обговорені та прийняті усіма дітьми як дороговкази їхньої поведінки у школі та вдома, їх варто написати на великому аркуші паперу і вивісити на видноті.

Нижче пропонуємо практичне завдання для визначення спільних цінностей класу.

ОБГОВОРЕННЯ ЦІННОСТЕЙ

- Під час групового заняття, коли весь клас зібрався у місці проведення ранкових зустрічей, попросіть дітей розповісти про ситуації, в яких вони почували себе дуже добре і в яких – погано.
- Поставте запитання, які допоможуть виявити цінності, що були присутні чи відсутні у зазначених ситуаціях.
- Обговоріть названі цінності з дітьми – дайте їм можливість виразити свої позитивні й негативні почуття.
- Запитайте дітей, що, на їхню думку, означає бути чесним, добрим, відповідальним, аби зрозуміти, як вони ставляться до різних людських якостей, виходячи з власного досвіду. Наприклад, візьмемо для розгляду таку цінність, як «повага». Запитайте дітей, чи повинні дорослі їх поважати? Як дізнатися, чи тебе поважають? Чи поважають діти в класі один одного? Звідки вони про це знають?
- Запитайте дітей, що означає захищати когось словами, а не кулаками. Чи можуть вони пригадати такий випадок зі шкільного життя? Попросіть розповісти про випадки, коли дітей ображали, або коли вони запобігали образі.
- Запишіть на папері думки, які виникають під час обговорення.
- Моделюйте навички активного слухання і використовуйте цей час, аби підкреслити, що кожен у класі може говорити по черзі і ви хочете почути думки всіх дітей. Таким чином, школярі демонструють повагу один до одного, а ви – до дітей.

Більше інформації про формування цінностей можна знайти у посібнику Тоні Бута і Мела Ейнскоу «Індекс інклюзії»¹, матеріали якого були апробовані в Україні та рекомендовані до використання Міністерством освіти і науки України у 2011 році.

4.4 РАНКОВІ ЗУСТРІЧІ

4.4.1. Створення спільноти в класі

Практика ранкових зустрічей – одна з успішних; вона допомагає вчителю створити спільноту в класі, що зазвичай потребує часу, уваги й терпіння.

Ранкова зустріч сприяє налагодженню взаємин між дітьми і дорослими, які формують відчуття колективу в кожного з його членів. Формування спільноти стає ефективнішим, коли вчитель виконує роль фасилітатора (фахівця, який до-

¹ Бут Т., Ейнскоу М. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл : посібник / пер. з англ. – Київ : Плетиди, 2015. – 190 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ussf.kiev.ua/ieeditions/264>.

помагає забезпечити успішну групову комунікацію, але не намагається жорстко контролювати цей процес). У такому разі ранкова зустріч стає інтерактивною і неவி-
мушеною. Коли велику частину відповідальності за проведення ранкової зустрічі
перекладають на дітей, учитель може використовувати свій час для заохочення
спілкування школярів, надання їм допомоги тощо.

*Під час проведення практики ранкової зустрічі відбувається розвиток важливих нави-
чок дітей, зокрема спілкування, академічних і соціальних умінь. Крім того, ця практика
сприяє створенню у класі сприятливого настрою та позитивній поведінці.*

Ранкова зустріч дає педагогам можливість навчити дітей взаємній повазі та по-
зитивному ставленню один до одного, сприяти формуванню цілісного колективу.

4.4.2. Розвиток навичок спілкування

Уміння розмовляти і слухати – найважливіші якості, необхідні для демо-
кратичної культури. Ранкова зустріч дає дітям змогу брати участь у групових
обговореннях, а вчителям – моделювати й активно розвивати в дітей уміння
та навички ефективного спілкування, а саме:

- висловлювати свої думки так, щоб вони були зрозумілими іншим;
- уважно слухати, коли говорять інші;
- вирішувати проблеми за допомогою слів;
- ділитися своїми думками та ідеями з іншими.

Ці навички мають украй важливе значення для успішного життя в колективі,
спільного навчання і розв'язання конфліктних ситуацій, а практика ранкових зу-
стрічей – ідеальна можливість для їх розвитку.

4.4.3. Розвиток соціальних навичок

Окрім сприяння розвитку навичок спілкування, практика ранкових зу-
стрічей також допомагає вдосконалювати соціальні навички, а саме: емпатію,
толерантне ставлення один до одного, розуміння позиції інших дітей тощо.

Результати численних досліджень свідчать: діти з класів, де використовувалася практика ранкових зустрічей, демонстрували вищий рівень відчуття спільноти і ширший діапазон позитивних проявів таких якостей:

- краще ставлення до школи й навчання;
- більша довіра та повага до вчителя;
- вищий рівень мотивації до навчання;
- глибше відчуття власної гідності;
- вироблені соціальні навички та поведінка;
- збільшення турботи про інших;
- повніше розуміння демократичних цінностей;
- ширша практика розв'язання конфліктів.

4.4.4. Розвиток академічних навичок

Результати сучасних досліджень свідчать, що розвиток соціальних навичок допомагає підвищити академічні досягнення, забезпечує якісне навчання і викладання, сприяє розвитку таких умінь:

- розширення словникового запасу;
- уміння досліджувати, аналізувати й оцінювати навчальний матеріал;
- уміння відповідати на запитання;
- уміння використовувати нову інформацію.

4.4.5. Створення у класі позитивного настрою

Повсякденні вправи, які проводять під час ранкової зустрічі, допомагають дітям навчитися співпрацювати з однолітками, поважати їх як особистостей. Позитивний настрій у класі створюється за допомогою:

- атмосфери довіри;
- відчуття належності до спільноти;
- участі в ухваленні рішень;
- вільного від критики ставлення вчителя;
- справедливості й неупередженого ставлення.

4.4.6. Розвиток демократичних цінностей

Ранкові зустрічі дають можливість дітям дізнатися про демократичні цінності в доступній формі:

- **Інклюзія:** вчитель і діти сприймають внесок кожної дитини з однаковою доброзичливістю і повагою незалежно від здібностей, соціального походження чи статі.
- **Активна участь:** ранкова зустріч передбачає участь усіх дітей. Діти вітаються один з одним, обмінюються інформацією, ставлять запитання, коментують, долучаються до групової роботи.

- **Критичне мислення:** діти вчаться формулювати запитання, ставити під сумнів та оцінювати ідеї, які можуть відрізнитися від їхніх власних чи бути подібними.
- **Толерантність і прийняття:** дитина може не погоджуватися з ідеями інших, тоді ці питання розглядають у процесі вільної дискусії. Протилежні думки вислуховують і обговорюють, адже існує взаємна довіра серед дітей.
- **Самостійне мислення:** дітей заохочують до обміну власним досвідом та ідеями.
- **Відкритість:** висловлюють та обговорюють низку ідей. У щоденних новинах повідомляють доступну для всіх інформацію.
- **Власна та соціальна відповідальність:** діти встановлюють правила власної поведінки та поведінки групи. Під час ранкової зустрічі й упродовж усього дня вони уважно слухають, із повагою відповідають, практикують доброзичливість¹.

Більше інформації про ранкові зустрічі можна знайти у Додатку Д.

4.5 ФІЗИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Ефективної індивідуалізації освітнього процесу можна досягти через організацію простору класної кімнати у вигляді навчальних осередків, які відображають освітні потреби й інтереси дітей.

Організація таких навчальних осередків здійснюється для забезпечення дослідницької діяльності дітей, формування самостійності, організації роботи дітей у парах, у малих групах, а також індивідуально. У навчальних осередках можна проводити різні види освітньої діяльності, тому вони мають містити різні навчальні матеріали.

4.5.1. Навчальні осередки

Ми очікуємо, що більшість дітей, які прийшли до перших класів Нової української школи, відвідували дошкільні навчальні заклади з відповідно організованим простором і звикли до роботи в осередках діяльності, як-от: мистецькому осередку, осередку гри з кубиками, осередку гри з піском і водою тощо.

Звісно, у початковій школі більше уваги приділяють власне навчально-дослідницькій діяльності – розвитку базових навичок із читання, математики та ін., утім логічним і доцільним є продовження організації навчальних матеріалів у так званих навчальних осередках.

Відмінним в організації навчальних осередків у першому класі, порівняно із садочком, буде необов'язковість їхнього фізичного

¹ Доброго ранку! Ми раді, що ви тут! Посібник для педагогів з проведення ранкової зустрічі / Всеукраїнський фонд «Крок за кроком». – 2016. – 54 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ussf.kiev.ua/ieeditions/306>.

розмежування, а, радше, позначення навчальних матеріалів, які, як і в дитсадку, мають бути певним чином розміщені, відмічені і, найголовніше, доступні для дітей.

Важливі навчальні осередки для першого класу: осередок читання і письма, осередок природознавства, математичний і мистецький осередки.

4.5.2. Навчальні матеріали та їх організація

Проект Нова українська школа пропонує певні необхідні навчальні матеріали для кожного класу. Крім того, деякі навчальні матеріали можна поступово впроваджувати в практику роботи класу впродовж навчального року під час вивчення нових тем.

Далі ми коротко розглянемо організацію середовища класу та навчальні матеріали.

Навчальні осередки можуть містити такі необхідні матеріали:

Назва навчального простору	Необхідні матеріали
Осередок читання і письма	<ul style="list-style-type: none"> • Книги • Карти, глобус • Плакати • Вірші, написані на великих аркушах паперу • Письмове приладдя (олівці, маркери, фломастери) • Папір • Клей або скоч (липка стрічка) • Діркопробивач, мотузки • Комп'ютер і навушники – для забезпечення можливості слухати і переглядати історії усім разом або окремим дітям
Осередок природознавства	<ul style="list-style-type: none"> • Камінці, мушлі, інші природні матеріали • Магніти • Збільшувальне скло • Терези • Довідкова література і журнали з природознавства • Кімнатні рослини
Мистецький осередок (осередок малювання)	<ul style="list-style-type: none"> • Фарби й пензлі • Глина (пластилін) • Старі журнали • Папір • Приладдя для письма й малювання • Мольберт
Математичний осередок (осередок математики)	<ul style="list-style-type: none"> • Матеріали для лічби (пластикові іграшки, кубики різних розмірів, фабричні або саморобні предмети для лічби) • Пазли • Доміно • Лінійки, терези, інші засоби для вимірювання • Ігри

На початку навчального року важливо ознайомити дітей із кожним навчальним осередком. Для цього зберіть дітей біля навчального осередку і покажіть їм, як використовують різні матеріали. Під час цієї ввідної частини варто записати дитячі коментарі щодо використання матеріалів на фліп-чарті, прикріпленому біля назви навчального осередку.

Коли діти будуть добре орієнтуватися у розміщенні відповідних навчальних матеріалів, учитель може додавати поступово нові матеріали до наявних навчальних осередків.

Додаткові навчальні матеріали можуть бути такими:

Назва навчального простору	Необхідні матеріали
Осередок читання і письма	<ul style="list-style-type: none"> Матеріали для вивчення конкретної теми (наприклад, якщо діти вивчають тему «Схованки», можна зробити книжки у формі будинків, печер або інших «схованок», які діти можуть використовувати для написання власних історій) Книжки, диски Лінійки та указки для вказування на слова у книжках і таблицях Великі подушки (розглядати книжки індивідуально) Готові або саморобні ігри для читання Додаткове письмове приладдя для письма (крейда, фарби, пензлі, ручки тощо) Степлери Словники, картки зі словами
Осередок природознавства	<ul style="list-style-type: none"> Матеріали для вивчення конкретної теми (наприклад, якщо діти вивчають тему «Африканські савани», можна додати картинки із зображеннями тварин, які мешкають у саванах, книжки про савани тощо) Кімнатні тварини – морська свинка, акваріум з рибками. Діти можуть спостерігати за ними, занотовувати їхній зріст тощо Мікроскоп
Мистецький осередок (осередок малювання)	<ul style="list-style-type: none"> Матеріали для вивчення конкретної теми (наприклад, якщо діти вивчають тему «Світові океани», можна зібрати журнали з ілюстраціями океанів, пісок, мушлі, сіль та інші морські предмети (з них діти залюбки створюватимуть різні мистецькі роботи) Губки, пензлі та пляшечки-бризкалки для малювання Репродукції відомих картин

Практичне завдання

ОЦІНКА ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Пропонуємо заповнити форму оцінки освітнього середовища «Що розміщено на стінах у вашому класі й чому?», яка допоможе перевірити, наскільки ефективно і змістовно ви використовуєте стіни класної кімнати. (див. Додаток Г).

4.6 РОЗВИТОК ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Дітей необхідно вчити правил поводження з предметами та навчальними матеріалами, які містяться у класі. Плануючи освітнє середовище, вчитель має показати школярам способи їх використання. Необхідно пам'ятати, що діти можуть не знати усіх представлених матеріалів.

Учитель пояснює призначення усіх предметів (олівці, фломастери, фарби, книжки тощо) поступово та методично, а далі варто обговорити місце зберігання цих речей. Наприклад, після того, як учитель показав клей і розповів про його використання, діти можуть обговорити, де краще його зберігати – в осередку читання і письма чи у мистецькому осередку.

Учні мають спільно вирішити, де зберігати певний предмет. Така участь у дискусії створює можливості для дітей вчитися висловлювати свою думку та обґрунтовувати її, слухати точки зору однокласників, ухвалювати спільні рішення.

Щоб допомогти дітям краще орієнтуватися у розміщенні навчальних матеріалів, варто прикріпити зображення предметів на полицю або на коробку, де вони зберігаються (наприклад коробка з ножицями, фломастерами тощо). Навіть якщо діти ще не вміють читати, вони асоціюватимуть відповідні зображення зі словами і, таким чином, це прийматиме техніку навчання читання цілими словами.

4.7 ВСТАНОВЛЕННЯ ПРАВИЛ

Однією з відмінностей традиційного і сучасного класів є, зокрема, процес вироблення спільних правил: у традиційному класі їх розробляв педагог і пояснював дітям, у сучасному класі правила розробляють самі діти спільно з учителем.

Аби залучити молодших школярів до цього процесу, вчитель збирає їх для проведення ранкових зустрічей і розпочинає дискусію про призначення правил.

Важливо, щоб діти почали розуміти – **правила створені для убезпечення людей, для захисту їхніх індивідуальних прав і свобод, є дороговказами до вміння поводити себе.**

Дітям слід знати, що **правила радше регулюють потрібну поведінку, ніж забороняють певні дії.** Під час обговорення вчитель може навести приклади позитивних коротких правил, як наприклад: «Класти речі на свої місця», «Вирішувати проблеми за допомогою слів», «Слухати, коли говорять інші» тощо.

Також **важливо враховувати правила, які пропонують самі діти.** Варто нагадати їм, що слід вибрати кілька конкретних, а не велику кількість дуже деталізованих правил.

Узгоджені правила вчитель записує на великому аркуші паперу і вивішує на стіні, де їх легко можна побачити.

Після того, як правила класу встановлені та записані, вчитель має звертати увагу дітей на їх виконання, аби заохотити усіх учнів моделювати свою поведінку відповідним чином.

Наприклад, якщо клас погодив правило «Слухати, коли говорять інші» і якась дитина саме так і робить, учителька може сказати: «Петрику, я помітила, що ти насправді уважно слухав Соломію, коли вона говорила. Коли ти сказав: “Соломіє, мені сподобалися слова, якими ти описувала свій будинок”, то дав їй зрозуміти, що насправді слухав її». Якщо клас погодив правило «Класти речі на свої місця», а вчитель помітив, що якась учениця ретельно прибирає стіл після себе, він може сказати: «Марічко, я помітив, що ти прибрала свої кольорові олівці, а потім допомогла Михайлові».

Коли діти порушують правила, вчитель має нагадати їм, що вони разом їх затвердили, і заохотити виправити свою поведінку. Приміром, якщо клас ухвалив правило «Слухати, коли говорять інші», а двоє дітей розмовляють під час розповіді учителя, він може сказати: «Зараз моя черга говорити, а ваша – слухати». Якщо діти продовжують розмовляти, вчитель може попросити їх вийти з класу, говорячи це твердо, але не різко: «Ви зможете повернутися до класу, коли будете готові слухати».

Дітям важливо знати, що дорослі допоможуть їм навчитися керувати своєю поведінкою, але для цього їм потрібна підтримка, заохочення, нагадування та спонування, аби краще поводитися¹.

4.8 УЧАСТЬ ДІТЕЙ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Участь дітей в організації середовища класу допомагає сформувати у них почуття відповідальності, розуміння, що класна кімната належить саме їм. Іншими словами, діти беруть участь в організації своєї навчальної домівки.

Для вчителя важливо заохочувати дітей брати участь в ухваленні рішень щодо того, де розмістити навчальні матеріали, як оформити клас, визначенні відповідальних за ту чи ту роботу.

Діти можуть допомагати розвішувати таблички з назвами навчальних осередків або навчальних матеріалів, складати розклад робіт, робити календарі днів народжень тощо.

4.9 БАГАТОМАНІТНІСТЬ СВІТУ І ПРОСТІР ДЛЯ КОЖНОГО

Навчальні матеріали у класі мають відображати багатоманітність сімей, діти з яких навчаються у ньому, і певною мірою розмаїття, яке існує у світі. Наприклад, можна розмістити зображення людей з різними можливостями, які займаються активними справами; осіб похилого віку під час цікавих занять, чоловіків і жінок нетрадиційних професій (наприклад, жінка-пожежниця, чоловік – вихователь дитячого садка та ін.), позитивні зображення людей з інвалідністю, людей різного походження тощо.

¹ Більше матеріалів див.: Програма Всебічного розвитку дитини «Крок за кроком» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ussf.kiev.ua/comprehensive_child_program.

Матеріали, які допоможуть дітям сприйняти багатоманітність можуть бути різними – фотографії, мистецькі роботи, постери, книги, оголошення тощо.

4.9.1. Діти з особливими освітніми потребами

Сучасна школа базується на демократичних цінностях та поважає до основних прав людини і створює умови для максимально значущої участі в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами.

Проте інколи навіть ретельно сплановане освітнє середовище не відповідає усім потребам дітей означеної категорії.

У такому разі **необхідно здійснити певні адаптації:**

- **розширити прохід між меблями** для вільного пересування дитини в інвалідному візку;
- **забезпечити матеріалами, надрукованими шрифтом Брайля** для незрячої дитини;
- **зобразити основні знаки жестової мови** та увести їх у навчальну програму для дітей, які нечують та ін.

Діти з особливими освітніми потребами користуються тими самими меблями і навчальними матеріалами, що й інші учні, іноді вони можуть потребувати більш спеціалізованого обладнання.

Тому для вчителя **важливо знати про додаткові потреби таких дітей**, щоб здійснити необхідні зміни в освітньому середовищі **ще до того, як дитина прийде у клас**. Корисним джерелом інформації у цьому є батьки дитини з особливими потребами та інші фахівці.

Плануючи можливі зміни, вчитель має спиратися на сильні сторони і потреби таких дітей.

Наприклад, дитина з проблемами зору потребує середовища, яке є фізично передбачуваним і безпечним: речі постійно розташовані на своїх місцях, двері не залишаються відкритими. Постійність в організації середовища також важлива і для дитини з емоційними розладами. У такому випадку доцільно організувати простір для проведення ранкових зустрічей якнайближче до місця, де любить «гніздитися» така дитина.

Для гіперактивних дітей відкриті, довгі коридори чи інші місця з великою площею є певним «запрошенням» до бігу, тому важливо уникати цього.

4.10 ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ ДО РОЗДІЛУ

Нижче пропонуємо запитання для самооцінки педагогів щодо організації освітнього середовища, складені Міжнародною асоціацією «Крок за кроком» (www.issa.nl) у рамках розробки принципів якості діяльності вчителя початкових класів.

Принцип: педагоги сприяють створенню взаємної поваги в класі; організовують освітнє середовище таким чином, щоб діти не боялися ризикувати у процесі навчання, практикували демократичні цінності та працювали як у співробітництві з іншими дітьми, так і самостійно.

Показник якості	Запитання: Чи часто я...
1. Педагоги розуміють вплив фізичного середовища на розвиток дітей	<ul style="list-style-type: none"> • організовую навчальні осередки, які дають змогу дітям вільно переміщуватися у класі, спонукають їх робити вибір та активно вчитися? • забезпечую дітям індивідуальні місця для зберігання їхніх особистих речей? • використовую навчальні матеріали, які відповідають рівню розвитку дітей (у тому числі матеріали, розроблені вчителем)? • заохочую ігри, експерименти, дослідження з використанням багатоцільових матеріалів, які передбачають можливість творчих рішень? • розміщую роботи дітей у класі на рівні їхніх очей, щоб їх могли бачити усі? • використовую навчальні матеріали, що спонукають дітей самостійно шукати інформацію (словники, енциклопедії тощо)? • поповнюю педагогічні ресурси, використовуючи ресурси місцевої громади (бібліотеку, клуби тощо)? • заохочую дітей робити оголошення, ініціювати заходи, брати на себе обов'язки у класі? <p>Що ще я роблю? _____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>
2. Педагоги спонукають дітей розвивати демократичні цінності, забезпечують можливості застосовувати їх на практиці, а також самі моделюють таку поведінку	<ul style="list-style-type: none"> • є прикладом толерантного ставлення та позитивних способів спілкування, зокрема у процесі розв'язання проблем і конфліктів? • залучаю дітей до розроблення чітких і зрозумілих вимог щодо поведінки та участі у заняттях за допомогою визначення правил класу? • виявляю повагу до думок і суджень кожної дитини? • заохочую і є прикладом позитивної взаємодії? • визнаю за дітьми право вибору та створюю можливості для його реалізації? • чітко формулюю очікування, ідеї, цілі? • використовую ситуації у навчальному закладі чи у громаді для того, щоб допомогти дітям виявляти випадки дискримінації, упередження та стереотипів; обговорюю з дітьми етичні аспекти нерівності? • створюю можливості для ухвалення спільних рішень і створення спільних правил (наприклад дебати, переговори тощо)? • створюю можливості (наприклад під час ранкової зустрічі) для того, щоб діти на практиці могли реалізувати прийняття компромісних рішень і досягнення згоди? <p>Що ще я роблю? _____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>

Показник якості	Запитання: Чи часто я...
<p>3. Педагоги сприяють кооперативному навчанню, демонструючи власним прикладом поведінку під час спільної роботи</p>	<ul style="list-style-type: none"> • під час об'єднання дітей у групи, оцінки навчальних досягнень, старань і успіхів керуюся засадами справедливості й неупередженості? • розставляю меблі таким чином, щоб діти могли працювати індивідуально, у малих і великих групах? • створюю ситуації, в яких діти співпрацюють один із одним, виконують роботу по черзі, допомагають один одному для досягнення позитивних результатів? • чітко формулюю очікування щодо участі та поведінки дітей під час спільної роботи? <p>Що ще я роблю? _____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>

8

СПІВПРАЦЯ
З БАТЬКАМИ

Кожна дитина неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія Нової школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

«Нова школа: простір освітніх можливостей», 2016

8.1 ОСНОВНІ ШЛЯХИ СПІВПРАЦІ: СПІЛКУВАННЯ

Одним із ключових компонентів концепції Нової української школи є педагогіка партнерства, яка ґрунтується на взаємодії між учнем, учителем і батьками. В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками.

Є два основні шляхи успішної співпраці школи та батьків для розвитку партнерства:

1. Постійне, чітке, двостороннє **спілкування**.
2. Різні способи **залучення батьків** до освітнього процесу.

8.1.1. Формальна і неформальна складові спілкування

Зазвичай виділяють такі канали спілкування: формальне й неформальне, спілкування з окремими батьками і з групою батьків.

Неформальне спілкування відбувається здебільшого у випадках, коли вчитель зайнятий іншими справами. Важливим для усіх форм спілкування є активне слухання. Оскільки під час неформального спілкування вчитель не завжди має час і можливість приділити цьому належну увагу, тоді він чи вона може запропонувати окрему зустріч і спілкування набуває **формального (професійного щодо проблем дитини) характеру**: «Я бачу, що у вас є багато запитань щодо навчання Андрійка, однак зараз я дуже занята/ий. Пропоную домовитися про зустріч в інший зручний для вас час».

ПОРАДИ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ ЩОДО СПІЛКУВАННЯ З БАТЬКАМИ

- **Слухайте уважно.** Дайте це зрозуміти, зосередивши свою увагу на іншій людині й дивлячись на неї. Будьте уважними, намагайтесь не відволікатися, зокрема на власні думки.
- **Підтримуйте бесіду, вживаючи короткі репліки** («Так?», «А потім?» тощо), переконайтеся, що ваш співрозмовник бачить, що ви слухаєте його уважно й готові продовжити спілкування з ним. Не переривайте співрозмовника – дайте йому можливість закінчити речення.

- **Ставте відкриті запитання**, які дадуть співрозмовнику змогу глибше зрозуміти суть проблеми. Наприклад: «Що ви маєте на увазі?», «Не могли б ви навести приклад?» або «Чи не хочете ви розповісти про це більше?».
- Не забувайте, що інша людина має свої почуття і думки. **Не нав'язуйте свої ідеї, думки, відчуття, поради.**
- **Виявляйте співчуття** не лише словами, а й поведінкою.
- **Намагайтеся зрозуміти почуття і думки співрозмовника.** Звертайте увагу на міміку під час розмови, на манеру розмовляти – інтонацію, силу голосу тощо.
- **Слухайте не лише слова, а й почуття**, які ховаються за ними.
- Наприкінці розмови **підсумуйте** своїми словами те, що інші хотіли донести до вас.
- **Активне слухання потребує достатньо часу**, тому сплануйте цю зустріч заздалегідь.

Спілкування відбувається під час особистої зустрічі вчителя з батьками або ж за допомогою інших засобів: телефонні дзвінки, електронна пошта, спілкування у соціальних мережах тощо.

8.1.2. Батьківські збори

Батьківські збори, як і будь-який інший вид зібрання, який проводять у школі (загальні збори працівників, методичні ради та ін.), відображають культуру організації.

Численні джерела з організаційного менеджменту зазначають, що працівники будь-якої організації можуть витратити майже половину свого робочого часу (старший персонал – іще більше), беручи участь у зборах (відвіданні, проведенні, здійсненні підготовки).

Саме тому **важливо розуміти основні стратегічні моменти у проведенні зборів**, щоб учасники були задоволені як процесом, так і результатами, а збори спрямили розвитку культури співробітництва.

Плануючи збори, важливо розуміти їхню мету, тобто дати відповідь на запитання: «Для чого ми зібралися?». Люди збираються з багатьох причин, зокрема для:

- ухвалення рішень;
- планування;
- розв'язання проблем;
- оцінювання виконання;
- розвитку команди;
- інформування;
- святкування досягнень
- навчання.

Важливо також окреслити очікувані результати, які ви бажаєте досягнути, тобто сформулювати короткі конкретні твердження, які можна виміряти.

Наприклад:

У навчальному закладі мають відбутися батьківські збори на тему «Залучення батьків до освітнього процесу», на яких батьків поінформують про затвердження нового Державного стандарту початкової освіти і його впровадження.

Очікуваними результатами цих зборів є:

1. З'ясувати очікування батьків щодо їхньої можливої участі в освітньому процесі.
2. Ознайомити батьків із можливими способами їх залучення до освітнього процесу (організація освітнього середовища, планування навчальних матеріалів, участь у проведенні навчальних занять тощо).
3. Отримати згоду окремих батьків щодо їхньої участі в освітньому процесі.
4. Визначити тему, час і місце проведення наступних батьківських зборів.

Наступний крок після визначення мети і очікуваних результатів – **спланувати процес і призначити відповідальних осіб**. Учителю має поміркувати, яким саме чином він з'ясуватиме очікування батьків: методом «мозкового штурму», за допомогою опитувальника чи іншим способом? Хто буде відповідальним за цей процес і скільки часу для цього потрібно?

Усі відповіді на ці та інші запитання зазначають у порядку денному, тож батьки зможуть побачити запитань, опис відповідного процесу, час, відведений на обговорення або вирішення цих питань.

Чим більше деталей ви продумаете і сплануєте, тим ефективнішими будуть батьківські збори.

8.1.3. Індивідуальні зустрічі з батьками

На відміну від батьківських зборів, регулярні індивідуальні зустрічі з батьками не часто використовують у навчальних закладах, хоча **ця практика є надзвичайно важливою у процесі спілкування з батьками**.

Першу зустріч потрібно провести ще до початку навчального року. Під час цієї зустрічі вчитель знайомиться з дитиною, її родиною, дізнається про очікування батьків щодо навчання їхнього школяра та починає встановлювати відкриті, дружні стосунки.

ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ, ЯКІ МОЖЕ ПОСТАВИТИ БАТЬКАМ УЧИТЕЛЬ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ ЗУСТРІЧІ

- Що, на вашу думку, ваша дитина має отримати з цього річного шкільного досвіду?
- Що б ви могли робити разом із вашою дитиною?
- Чи були у житті вашої дитини якісь особливі події, про які ви б хотіли нас поінформувати?
- Чим ви найбільше пишаєтеся у вашій дитині?
- Які у вашої дитини улюблені ігри й заняття?
- Що робить ваша дитина, коли вона засмучена? Як найкраще її заспокоїти?
- Що ще ви б хотіли розповісти про вашу дитину?
- Яким чином ви б хотіли бути залучені до життя класу цього року?

Обговорюючи такі запитання у присутності дитини, необхідно дотримуватися конфіденційності та взаємоповаги.

Зазвичай індивідуальні зустрічі з батьками відбуваються двічі на рік – на початку й наприкінці навчального року. Розглянемо докладніше такі важливі питання, як **підготовка, розташування, зміст і результати цих зустрічей.**

Підготовка

Учителі мають розпочати підготовку до проведення зустрічей із батьками ще під час організації освітнього середовища на початку навчального року. Упродовж перших тижнів учитель збирає до портфоліо записи про шкільні здобутки дитини, епізоди з її шкільного життя та зразки її робіт. Це портфоліо відображатиме зростання дитини упродовж шкільного року.

Готуючись до зустрічі з батьками, вчитель має переглянути всі нотатки, записи про розвиток дитини, попередні звіти щодо таких зустрічей, коментарі батьків тощо.

Учительські записи мають охоплювати такі питання, як улюблені види діяльності дитини, її найкращі друзі, спостереження за досягненнями дитини у всіх сферах її розвитку.

Вдумлива підготовка до зустрічі з батьками є ознакою професіоналізму учителя.

Зустрічі з батьками потрібно планувати у зручний для них час. Потрібно також підготувати папір, ручки або олівці, а також налаштуватися слухати й заохочувати батьків до розмови.

Готуючись до зустрічі з батьками, вчитель має дати відповіді на такі запитання:

1. Яка мета розмови?
2. Коли і де відбуватиметься розмова?
3. Як довго вона триватиме?
4. Хто буде присутній під час зустрічі?
5. Яка моя роль і роль інших учасників зустрічі?
6. Що я очікую від розмови?
7. Яка інформація мені потрібна?

Розташування

Важливим аспектом зустрічі з батьками є підготовка місця проведення. Для того, щоб під час зустрічі відбувався продуктивний обмін інформацією, ви маєте подбати про затишок і конфіденційність.

Деякі речі, як-от стіл між учителем і батьками, можуть стати прихованими перешкодами для успішної зустрічі.

Стільці для дорослих, розташовані навколо низького столика, на якому лежать дитячі роботи й інші предмети, гарне освітлення тощо – все це може свідчити, що тут відбувається зустріч колег, які діляться інформацією.

Зміст

Зустрічі з батьками складаються з трьох основних частин і базуються на попередньо **розробленому плані.**

Задайте дружній тон розмови, запропонувавши батькам чаю або мінеральної води.

Говоріть про сильні сторони дитини, будьте готові продемонструвати її мистецькі роботи, приклади роботи у класі.

Обговоріть із батьками цілі розвитку дитини – академічні (навчальні), в емоційно-соціальній, фізичній, мовленнєвій сферах.

Поділіться з батьками вашими планами щодо досягнення цих цілей.

На думку дослідників, під час таких зустрічей учителям не варто говорити більше ніж половину відведеного часу.

Результати

Для встановлення відкритих відносин і продовження діалогу дуже важливо, щоб кожна зустріч із батьками мала реальні результати.

Якщо батьки хочуть почути від учителя відповідь, вони мають її отримати. Залежно від змісту зустрічі, це може бути посилення на певні джерела інформації, призначення наступної зустрічі, телефонний дзвінок, письмовий звіт, регулярні повідомлення батькам, опитувальник, у якому батьки можуть висловити свої побажання щодо форми проведення таких зустрічей тощо.

Щоб зустріч з батьками завершилася ефективно, важливо підсумувати її результати: повторити найважливіші пункти обговорення та досягнуті домовленості.

8.1.4. Інші форми спілкування з батьками

Спілкування вчителя з батьками, яке відбувається від початку навчального року, має стати невід'ємною частиною річного плану роботи вчителя.

Зміст спілкування – навчальна програма, здобутки дітей, очікування батьків тощо.

Форми спілкування можуть бути різними:

- **щотижневі або щомісячні інформаційні бюлетені**, які містять інформацію про всі заходи, у яких беруть участь діти;
- **зустрічі батьків** для планування волонтерських заходів для класу або школи;
- **обмін книжками** про цікаві підходи до навчання і виховання дітей, зустрічі дискусійних груп для обговорення прочитаного (безпосередньо або через соціальні мережі);
- **святкові заходи**, у яких беруть участь діти, вчителі й батьки; їх організовують із нагоди сезонних свят, історичних дат, подій, важливих для громади та ін.

Переваги від спілкування отримують усі, однак найважливішим воно є для дітей, котрі бачать, як співпрацюють дорослі, важливі у їхньому житті.

8.1.5. Батьківська кімната

Багато навчальних закладів, які цінують і підтримують спілкування між батьками і вчителями, облаштовують спеціальне місце для проведення зустрічей учителів із батьками – батьківську кімнату, в якій розміщують стіл, стільці, м'які меблі, полиці з літературою тощо. У такий спосіб школа демонструє розуміння ролі батьків і важливості співпраці з ними.

8.2 ОСНОВНІ ШЛЯХИ СПІВПРАЦІ: ЗАЛУЧЕННЯ БАТЬКІВ ДО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

8.2.1. Переваги співпраці вчителя і батьків

Залучаючи батьків до навчального процесу, вчителі мають розуміти переваги такої співпраці для усіх – учнів, батьків і вчителів. Зокрема, участь батьків у навчальному процесі збільшує їхню повагу до роботи вчителя.

Переваги для вчителя:

- отримання від батьків додаткової інформації про дітей;
- допомога батьків в організації освітнього середовища, у виготовленні навчальних матеріалів;
- проведенні за участі батьків навчальних занять, наприклад екскурсій, проектної діяльності.

Практичний досвід

Група вчителів вирішила відсвяткувати разом з учнями сотий день шкільного року особливим чином. Батьки також поставилися з ентузіазмом до цієї ідеї і підготували низку занять для дітей, учителів та інших батьків. Зокрема, кожна дитина принесла цього дня до школи 100 подібних предметів (100 квасолин, камінців, паперових вирізок, рисових зернят або значків). Батьки й діти виявилися дуже вигадливими, придумуючи ці колекції. Батьки з дітьми виготовили різноманітну випічку із цифрою 100 і пригощали учнів. Упродовж дня діти спільно з батьками вирішували математичні завдання, в яких фігурувала цифра 100.

8.2.2. Батьки як помічники вчителя

Вочевидь, роль батьків як благодійників є найбільш звичною у наш час, коли не вистає ресурсів, передусім фінансових. Керівники шкіл і вчителі вже звикли, що батьки допомагають ремонтувати класні приміщення, купують необхідні матеріали тощо.

Проте батьки можуть виконувати й іншу, не менш важливу роль в усіх сферах шкільного життя, зокрема *допомагати вчителю*:

- організовувати і проводити навчальні заняття, готувати навчальні матеріали;
- контактувати з іншими батьками для поширення важливої інформації, ознайомлення з особливостями життя класу та ін.

Завдяки батькам-помічникам учитель має більше можливостей для організації роботи в малих групах. Батьки можуть допомогти у різних видах діяльності: прочитати з дітьми книгу, вислухати їхні розповіді, допомогти учням виконати мистецькі роботи.

Дітям дуже подобається бачити власних батьків у ролі вчителів, це ще один приклад моделі поведінки дорослих людей. Зважаючи на зайнятість сучасних батьків, учитель може запросити до співпраці інших членів родини – бабусь і дідусів, які зазвичай із задоволенням беруть участь у цьому процесі.

Щотижня Наталія Іванівна, бабуся однієї з учениць, колишня вчителька англійської мови, приходять до класу, щоб займатися з групою дітей.

Учителька каже, що це на користь дітям, оскільки вони мають змогу почути різну вимову та отримати більше індивідуальної допомоги.

Для Наталії Іванівни – це ще одна можливість провести час з онучкою та її друзями, а також відчувати свою потрібність, зробити внесок у життя класу.

Учителі часто скаржаться на брак допомоги і розуміння з боку батьків, однак деколи вони самі не готові до такої співпраці. Це може відбуватися з різних причин. Учителі звикли працювати самостійно, тому їм складно взаємодіяти в команді, разом з іншими дорослими. Ще одна причина – брак часу, адже помічника потрібно підготувати: спільно спланувати дії, розповісти про свої очікування та вислухати думки помічника.

Для багатьох учителів робота з помічником буде новим досвідом, можливо некомфортним. Однак учитель має пам'ятати про переваги і плідність такої співпраці.

Корисною стратегією буде обговорення особливостей роботи з батьками-помічниками у колі вчителів-однорумців. Під час відкритої дискусії та «мозкового штурму» вчитель зможе розробити творчі рішення для подолання своїх тривог і страхів.

Організація регулярних зустрічей учителів, обговорення різних стратегій залучення батьків, обмін досвідом створюють підґрунтя для успішної співпраці.

8.2.3. Підготовка батьків до виконання ролі помічника вчителя

Важливим чинником успішного залучення батьків як помічників учителя є планування. Учитель має переглянути розклад, щоб визначити, коли саме потрібна буде допомога з боку батьків (на початку дня, коли діти лише заходять до класу, упродовж навчального процесу, під час прогулянки, екскурсії тощо), і як саме вони зможуть допомогти (у роботі з окремими дітьми або групою учнів, із навчальними матеріалами та приладами, в організації навчальних занять).

Ознайомча зустріч для помічників учителя – невід'ємна частина успішного залучення батьків до цієї роботи. Учитель може запросити батьків або інших членів родини, які зголосилися бути помічниками, ввечері або в інший зручний для всіх час. Під час зустрічі важливо:

- привітати батьків (інших членів родини);
- пояснити особливості навчального процесу;
- зазначити, як саме батьки можуть допомогти;
- поділитися своїми очікуваннями;
- переглянути разом правила класу;
- обговорити важливість дотримання конфіденційності учнівських успіхів і поступу;

- скласти перелік завдань для кожного помічника, враховуючи їхні інтереси та навички й потреби вчителя;
- вислухати запитання і дати відповіді на них.

Учитель має надати кожному помічникові список дітей у класі, повідомити дату й час його першого відвідування.

Упродовж року можна проводити додаткові тренінги для помічників, залежно від потреб та їхніх інтересів.

Наприкінці навчального року вчитель обов'язково має подякувати своїм помічникам (приміром, відповідні листівки можуть виготовити учні).

Цікавий досвід залучення батьків до життя класу та школи зокрема у Федеративній Республіці Німеччині¹ та Сполучених Штатах². Тема співпраці школи та батьків детальніше розкрита на порталі НУШ. Бібліотека реформатора,

www.nus.org.ua.

8.3 ОСНОВНІ ШЛЯХИ СПІВПРАЦІ: НАЦІОНАЛЬНА ЕЛЕКТРОННА ПЛАТФОРМА

Електронна платформа «Нова українська школа», www.nus.inf.ua, www.nus.org.ua – ресурс для спілкування між учителями і батьками. Його створення передбачає реалізацію багатьох важливих завдань. Серед них і такі:

- забезпечення інформаційної, методичної та консультативної підтримки для учнів, батьків, учителів, керівників навчальних закладів з питань організації та змісту навчання, надання допомоги батькам щодо вибору школи та ін.;
- створення віртуального простору для спілкування, опитувань, громадських та професійних обговорень питань організації і наповнення навчального процесу, створення і взаємодії спільнот батьків, учителів та учнів.

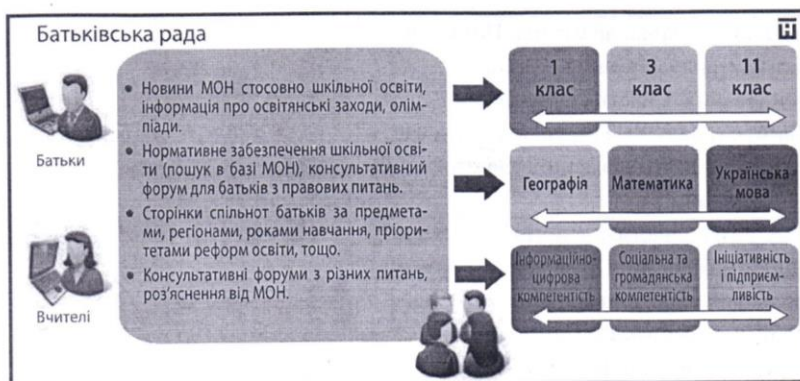
Електронна платформа «Нова українська школа», яка наразі перебуває на етапі формування, міститиме такі комунікаційні портали:

- **Учительська кімната** – портал для інформаційної, методичної та консультативної підтримки вчителів і директорів шкіл, організації спільнот учителів, проведення навчальних видів діяльності для вчителів, вебінарів і форумів, підтримка в організації взаємодії вчителів з батьками тощо.
- **Батьківський комітет/рада** – портал, призначений для створення спільнот батьків, підтримки їх спілкування, проведення опитувань, громадських обговорень із питань організації та наповнення навчального процесу, взаємодії спільнот батьків з учителями, підтримка батьків із правових, організаційних і методичних питань.

¹ Перепада О. Батьки і школа. Як це працює в Німеччині // Українська правда. Життя. – 19 липня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/society/2017/07/19/225401>.

² Топол В. Кен Робінсон про співпрацю батьків і шкіл у США // НУШ. Бібліотека реформатора [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nus.org.ua/articles/ken-robinson-pro-spivpratsyu-batkiv-i-shkil-u-ssha>.

8.4 ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ ДО РОЗДІЛУ

Нижче наводимо запитання для самооцінки педагогами своєї співпраці з родинами, запропоновані Міжнародною асоціацією «Крок за кроком» (www.issa.nl) у рамках розробки принципів якості діяльності вчителя початкових класів.

Принцип: учителі налагоджують партнерські відносини з батьками, щоб забезпечити максимальну підтримку дітям, задовольнити їхні потреби, які виникають у процесі розвитку та навчання.

Показник якості	Запитання: Чи часто я...
1. Учителі запрошують батьків та інших членів родин долучитися до навчального процесу	<ul style="list-style-type: none"> інформую батьків про довгострокові і короткострокові плани? надаю батькам інформацію про їхню можливу участь у навчальному процесі? <p>Що ще я роблю? _____</p>
2. Учителі регулярно спілкуються з батьками та іншими членами родин, аби підвищити рівень підтримки дітям у процесі їхнього навчання	<ul style="list-style-type: none"> запрошую батьків, інших членів родин, щоб ознайомити їх із філософією, цілями, процедурами функціонування навчального закладу, надаючи їм додаткові інформаційні матеріали, проводячи «Дні відкритих дверей»? вітаю батьків, коли вони приводять або забирають дитину зі школи? телефоную батькам, щоб поінформувати їх про щоденні види діяльності або зміни у фізичному та/або емоційному стані дитини? проводжу індивідуальні зустрічі з батьками, щоб обговорити досягнення і процес навчання їхньої дитини, труднощі, які виникають у навчанні, а також щоб дізнатися про очікування, цілі, занепокоєння і потреби батьків?

Показник якості	Запитання: Чи часто я...
	<ul style="list-style-type: none"> пишу повідомлення про успіхи кожної дитини? веду портфоліо кожної дитини, в якому збираю зразки робіт дитини? <p>Що ще я роблю? _____</p>
3. Учителі збирають інформацію про інтереси, захоплення, культурні особливості та професії членів родин, а також заохочують їхню участь у роботі класу/школи	<ul style="list-style-type: none"> проводжу опитування батьків, щоб дізнатися про їхній досвід та бажання брати участь у житті класу чи школи? використовую різні засоби письмового інформування (оголошення, особисті запрошення, інформаційні бюлетені тощо), щоб повідомити батьків про види діяльності, які відбуваються у класі чи школі, та запросити батьків взяти у них участь? заохочую членів родин до організації позашкільних заходів – екскурсій, спортивних змагань тощо? <p>Що ще я роблю? _____</p>
4. Учителі поділяють із батьками відповідальність за процес ухвалення рішень щодо навчання їхніх дітей	<ul style="list-style-type: none"> надаю інформацію про розвиток і навчання дитини, яку батьки можуть використати вдома? організую різні семінари, тренінги для батьків, моделюючи способи вирішення проблем? обговорюю з батьками їхні цілі щодо розвитку, виховання і навчання дітей? <p>Що ще я роблю? _____</p>
5. Учителі надають батькам можливість отримати та обмінятися інформацією про догляд за дітьми, особливості їхнього розвитку тощо	<ul style="list-style-type: none"> організую заходи для батьків, де вони можуть обмінятися своїм досвідом виховання дітей? <p>Що ще я роблю? _____</p>
6. Учителі допомагають батькам отримати додаткову підтримку (послуги) для їхніх дітей	<ul style="list-style-type: none"> пропоную батькам і заохочую їхню участь у заходах із захисту прав дітей, зокрема права на освіту? налагоджую контакти з місцевими громадськими організаціями з метою отримання додаткової підтримки (послуг) для дітей та їхніх сімей? заохочую сім'ї налагоджувати партнерські зв'язки з іншими родинами та організаціями для обміну досвідом і ресурсами? інформую місцеві засоби масової інформації про події, що відбуваються у навчальному закладі? <p>Що ще я роблю? _____</p>

